

ХЕМІЙ Юлія Андріївна

**Міграційні процеси в умовах сучасних
геоекономічних трансформацій / Migration
Processes in the Context of Modern Geo-Economic
Transformations**

спеціальність: 291 - Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
освітньо-професійна програма - Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
МВСКзм-21
Ю. А. Хемій

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, С. В. Гродський

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ____ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

О. І. Тулай

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	
1.1. Геоекономічні трансформації та їх вплив на людський розвиток	6
1.2. Міграційні процеси: теоретичні підходи та тренди в сучасних міжнародних відносинах	13
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА НАСЛІДКІВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	
2.1. Вплив міжнародної міграції на економічні процеси в країнах	20
2.2. Соціокультурні аспекти міжнародної міграції та міграційна політика країн	26
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ТА ПРОТИДІЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ	35
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міжнародна міграція відіграє ключову роль в сучасній глобальній економіці та є важливим чинником розвитку міжнародних відносин. Абсолютні показники міжнародної міграції стабільно зростають, проте її частка у глобальному обсязі трудових ресурсів залишається відносно сталою. Це пояснюється насамперед значним зростанням загальної кількості населення та робочої сили у світі. Розвиток високих технологій, глобальної транспортної мережі та інформаційних інновацій кардинально змінюють умови для міжнародної міграції. З одного боку, нові технології спрощують комунікацію та організацію процесу переїзду, зменшуючи значення географічного фактору. З іншого боку, ці зміни посилюють конкуренцію на ринку праці між країнами за кваліфіковану робочу силу. Таким чином, геоекономічні трансформації, до яких належать зрушення у глобальних ланцюгах вартості, регіональні інтеграційні процеси, загострення економічної нерівності, кліматичні зміни та зростаюча кількість конфліктів, безпосередньо впливають на інтенсивність і структуру міжнародних міграційних потоків. Внаслідок цього перед багатьма державами постає необхідність перегляду існуючих підходів до регулювання міграційних процесів та адаптації політик до нових економічних і соціальних реалій. Аналіз міграційних процесів в умовах сучасних геоекономічних змін є важливим з огляду на зростаючу залежність країн від трудових ресурсів, які мігрують, а також у контексті демографічних змін та нерівномірного розподілу економічних можливостей.

Історичний огляд міжнародної міграції показує, що на ранніх етапах її розвитку держави лише спостерігали за міграційними потоками, не вважаючи за необхідне втручатися в ці процеси. У минулому міграція часто сприймалася як природний феномен, спричинений економічними кризами, війнами чи природними катастрофами. Однак, у сучасних умовах глобалізації, мобільність населення досягла нових висот. Вона стала більш контрольованою та регульованою з боку країн, які прагнуть не лише забезпечити національну безпеку, але й максимально ефективно використовувати ресурси міжнародної міграції для економічного розвитку. Актуальність дослідження міграційних процесів в умовах сучасних

геоекономічних трансформацій обумовлена комплексним характером глобальних змін, що відбуваються у світовій економіці та політиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні підходи розвитку міграційних процесів, основи формування та реалізації міграційної політики досліджували такі вітчизняні науковці: Т. Васильців, А. Гайдучкий, Ю. Гуменюк, Т. Кортюкова, Е. Лібанова, Д. Лук'яненко, О. Малиновська, О. Мульська, С. Сардак, К. Шиманська та ін. Але сучасні економічні та соціальні виклики вимагають розробки нових теоретичних підходів до розуміння взаємозв'язку між геоекономічними змінами та міграційними процесами. Це обумовлює актуальність обраної теми та визначило мету й завдання дослідження.

Мета й завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних основ міграційних процесів в умовах геоекономічних трансформацій та розробка практичних рекомендацій щодо протидії викликам та нелегальній міграції. Мета дослідження обумовила вирішення наступних завдань:

- з'ясувати суть геоекономічних трансформацій в сучасних умовах та їх вплив на людський розвиток;
- визначити суть, основні риси та термінологію міграційних процесів;
- оцінити основні наслідки міжнародної міграції для країн;
- проаналізувати міграційні процеси з позицій соціо-культурних ефектів та визначити основні напрямки міграційної політики приймаючих країн;
- з'ясувати основні виклики для міграційних процесів та визначити пріоритети у протидії нелегальній міграції.

Об'єктом дослідження є процеси міжнародної міграції.

Предметом дослідження є особливості та закономірності міграційних процесів в умовах геоекономічних трансформацій.

Методи дослідження. Методологія дослідження базується на загальновизнаних принципах наукового аналізу, таких як об'єктивність, системний підхід, поєднання історичного та логічного методів, а також і використання методів системного аналізу та синтезу, узагальнення, методів кількісного та якісного аналізу, порівняльного аналізу, методу графічної

візуалізації даних.

Інформаційну базу та теоретична основа кваліфікаційної роботи склали наукові праці, в тому числі й монографії, провідних українських та зарубіжних вчених, аналітичні матеріали та звіти міжнародних організацій, таких як Світовий банк, Міжнародна організація праці, Міжнародна організація з питань міграції, ООН, інформаційні матеріали Європейського Союзу, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних основ міграційних процесів в умовах геоекономічних трансформацій та розробці практичних рекомендацій щодо протидії викликам та нелегальній міграції, зокрема: запропоновано нові підходи до аналізу міграційних процесів в умовах сучасних геоекономічних трансформацій, які враховують вплив глобальних економічних змін на структуру, напрямки та обсяги міграційних потоків; розроблено рекомендації для вдосконалення державної політики в сфері управління міграційними потоками з урахуванням сучасних викликів нелегальної міграції.

Практичне значення роботи. Висновки та рекомендації за результатами дослідження мають практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегічних пріоритетів управління міграцією, покращення умов для економічної інтеграції та соціокультурної адаптації мігрантів та мінімізації негативних наслідків міграції.

Апробація результатів дослідження. За темою дослідження опубліковано тези, які були апробовані на: Міжнародній науково-практичній конференції «Синергія науки та освіти в сучасному світі», 12 листопада 2024 р., м. Житомир; XIV Національній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти та перспективні напрямки розвитку науки і бізнесу», 14 листопада 2024 р., м. Тернопіль.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота має логічну структуру та складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, 2 додатків. Обсяг літератури становить 48 найменування на 6 сторінках. Основний обсяг роботи становить 46 сторінок комп'ютерного тексту, містить 9 таблиць, 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Геоекономічні трансформації та їх вплив на людський розвиток

Геоекономічні трансформації в сучасному світі охоплюють складні процеси, що впливають на глобальні ринки, фінансові системи та соціальні структури. Геоекономічні трансформації – це складні та багатогранні процеси, які змінюють глобальний економічний ландшафт і впливають на розвиток країн та регіонів. Серед ключових видів таких трансформацій виділимо:

1. Деглобалізація та посилення регіоналізації. Після пандемії COVID-19 та загострення геополітичних конфліктів світова економіка зазнала часткової деглобалізації. Країни та регіони дедалі більше фокусуються на внутрішніх ринках і скороченні залежності від глобальних ланцюгів постачання. Це стимулює розвиток регіональних економічних блоків і нових зон співпраці.

2. Перерозподіл економічної потужності. Традиційні економічні центри, такі як США та ЄС, поступово поступаються місцем новим гравцям на глобальній арені – країнам Азії, Африки та Латинської Америки. Це викликано економічним зростанням, промисловою модернізацією та інноваційними політиками країн, що розвиваються. Внаслідок цього, міжнародні торгові потоки, інвестиції та фінансові ринки зазнають суттєвих змін, що впливає на світову економіку.

3. Технологічні інновації та цифровізація. Цифрові технології, автоматизація та штучний інтелект кардинально змінюють структуру економік. Робочі місця у виробництві та інших галузях замінюються технологіями, що створює нові виклики для працевлаштування та освіти. Технологічний прогрес сприяє появі нових індустрій і можливостей для економічного зростання, особливо у сфері інформаційних технологій, біотехнологій та «зеленої» енергетики. Водночас, швидкий розвиток технологій, зокрема автоматизація та

штучний інтелект, призводить до створення нових можливостей для підвищення продуктивності, але одночасно викликає соціальну напругу через втрату робочих місць. Перехід до цифрових економік ставить під загрозу робочі місця в традиційних секторах, але стимулює розвиток нових професій, що потребують нових знань і навичок.

4. Екологічні трансформації та енергетичний перехід. Глобальні проблеми, пов'язані зі зміною клімату, вимагають кардинальних змін у веденні бізнесу та державних політиках. Перехід до зеленої економіки стає пріоритетом, що вимагає значних інвестицій у відновлювані джерела енергії, екологічно безпечні технології та управління ресурсами. Це не лише змінює виробничі процеси, але й впливає на міжнародну співпрацю та регіональні економічні стратегії.

5. Фінансові та інвестиційні зміни. Перебудова міжнародних торгових угод. Зростання ролі фінансових ринків країн, що розвиваються, зміна валютних балансів і перерозподіл глобальних інвестиційних потоків створюють нові виклики та можливості для економічного розвитку. Поява нових фінансових інструментів, таких як криптовалюти та цифрові валюти центральних банків, трансформує глобальні фінансові системи. Такі трансформації ведуть до зміни глобальних фінансових правил, особливо у сфері міжнародної торгівлі та капіталовкладень. Багатосторонні угоди поступово втрачають свою вагу, натомість набирають обертів двосторонні та регіональні торгові угоди.

6. Геополітична напруженість. Геоекономічні трансформації тісно пов'язані із геополітичними змінами та будь-якими конфігураціями світового порядку. Сербські дослідники вважають, що саме геополітичні трансформації є базисом у міжнародних відносинах, тоді як геоекономічні не завжди можна одразу простежити і вони є похідними [36]. Політичні кризи та збройні конфлікти, зокрема війна в Україні, загострення відносин між США та Китаєм, мають серйозний вплив на світові ринки енергетики, логістики та сировинних товарів. Разом з тим, професор Анжеліка Герасименко, досліджуючи геоекономічні тенденції XXI ст., акцентує увагу на малоїмовірності кардинально ї зміни світового порядку, незважаючи на «зміну окремих

геоекономічних трендів у XXI ст., зокрема перетворення країн периферії з аутсайдерів на лідерів економічного зростання, посилення їх залученості до міжнародного руху капіталу, скорочення темпів міграції робочої сили тощо» [10].

Систематизуємо основні геоекономічні трансформації та ключові аспекти кожної з трансформацій, їхні наслідки та основні виклики (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні геоекономічні трансформації та їх характеристики *

Трансформація	Опис	Основні наслідки	Ключові виклики
Деглобалізація та регіоналізація	Зменшення залежності від глобальних ланцюгів постачання, зосередження на внутрішніх та регіональних ринках.	Посилення регіональних економічних блоків, скорочення міжнародних торгових потоків.	Можлива ізоляція економік, зростання витрат на виробництво та постачання товарів.
Зміна глобальних економічних центрів	Переорієнтація економічної потужності на схід, зростання ролі Китаю, Індії та інших азіатських країн.	Збільшення інвестицій і торгових потоків у країни Азії, зміна економічних союзів.	Напруженість між традиційними та новими економічними гравцями, перерозподіл світових ресурсів.
Енергетичний перехід	Перехід від викопних джерел енергії до відновлювальних та чистих енергетичних технологій.	Зниження викидів, створення нових галузей в 'зеленій' економіці, зниження залежності від традиційної енергетики.	Високі інвестиційні витрати, необхідність інфраструктурної перебудови.
Цифрова трансформація	Інтенсивне впровадження нових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, автоматизація.	Зміна ринків праці, оптимізація бізнес-процесів, створення нових ринків і продуктів.	Загроза безробіття через автоматизацію, цифрова нерівність між країнами.
Економічний націоналізм	Підйом протекціоністських заходів з метою захисту національних економік та виробництва.	Скорочення міжнародної торгівлі, посилення внутрішнього виробництва і споживання.	Торгові війни, зменшення іноземних інвестицій, зростання цін на внутрішніх ринках.
Фінансові інновації	Впровадження криптовалюти, цифрових валют центральних банків, нових фінансових інструментів.	Зміна фінансових ринків, нові можливості для інвестицій і зберігання капіталу.	Регуляторні ризики, високі коливання криптовалютних ринків, зниження ролі традиційних фінансових інститутів.
Перебудова міжнародних торгових угод	Заміна багатосторонніх угод двосторонніми та регіональними торговими союзами.	Перебудова глобальних торгових ланцюгів, формування нових економічних союзів.	Зменшення масштабів глобальної співпраці, розрив традиційних торгових зв'язків.
Геополітична напруженість	Політичні кризи та конфлікти, що впливають на економіку, наприклад, війна в Україні, напруження між США та Китаєм.	Зміна цін на енергоресурси, нестабільність глобальних ринків, перебої в постачанні сировини.	Погіршення міжнародних відносин, невизначеність для бізнесу і інвестицій.
Кліматичні зміни та економічні ризики	Погіршення екологічної ситуації через кліматичні зміни, зростання частоти стихійних лих.	Порушення сільськогосподарського виробництва, нові витрати на адаптацію до кліматичних умов.	Недостатність ресурсів для адаптації, ризики для харчової безпеки та інфраструктури.

*Складено автором

Геоелекономічні трансформації мають значний вплив на людський розвиток, змінюючи умови життя, доступ до ресурсів та можливостей. Вони вимагають від держав, бізнесу та громадянського суспільства гнучкості та здатності до адаптації в умовах швидких змін. Зміщення економічної сили між регіонами та розвиток технологій, таких як автоматизація та цифрові інновації, переформатовують ринки праці, створюючи нові робочі місця, але одночасно призводячи до скорочення традиційних. Це породжує потребу в нових навичках та знаннях. Екологічні зміни впливають на стабільність суспільств і вимагають переходу до зеленої економіки, що відкриває нові можливості, але також потребує великих інвестицій. Міграційні процеси є ще одним важливим аспектом геоелекономічних змін. Глобальні конфлікти, економічні кризи та екологічні катастрофи стають причинами масових переміщень людей, що змінюють демографічний ландшафт багатьох країн. Економічні системи стикаються з викликами інтеграції мігрантів у місцеві ринки праці, що водночас може сприяти розвитку економіки, якщо міграційні потоки будуть добре керовані. Інтеграція мігрантів стає важливим викликом для країн, що приймають. Таким чином, геоелекономічні трансформації визначають, як суспільства адаптуються до нових реалій, забезпечуючи або стримуючи людський розвиток.

Останні роки людський розвиток характеризується низкою ключових трансформаційних процесів. По-перше, відбувається зростання соціально-економічної нерівності як між регіонами, так і всередині окремих країн, що ускладнює доступ населення до якісної освіти, медичних послуг та економічних можливостей. Ця нерівність має негативні наслідки для соціальної мобільності, створюючи бар'єри для реалізації людського потенціалу. Щоб продемонструвати стан нерівності, використаємо Індекс Джині, який найбільш повно відображає зазначені процеси. Цей індекс, розроблений італійським статистиком Коррадо Джині у 1912 році, вимірює нерівність доходів або добробуту населення за шкалою від 0 до 1, де значення 0 вказує на абсолютну рівність, а 1 – на максимальну нерівність.

Станом на 2023-2024 роки значення індексу Джині показують зростання економічної нерівності в багатьох країнах світу (рис. 1.1). Зокрема, у країнах з високим рівнем економічного розвитку, таких як США, індекс Джині коливається навколо 0,41–0,43, що вказує на помітну соціальну поляризацію. Для країн Європейського Союзу цей індекс, хоча і є нижчим, але також демонструє поступове зростання, досягаючи 0,3–0,32 у середньому. З іншого боку, у багатьох країнах, що розвиваються, рівень нерівності є ще вищим. Наприклад, у Бразилії та Південній Африці індекс Джині перевищує 0,5, що є одним із найвищих показників серед основних світових економік. Це свідчить про значні проблеми у розподілі національних багатств та відсутність ефективної політики перерозподілу доходів.

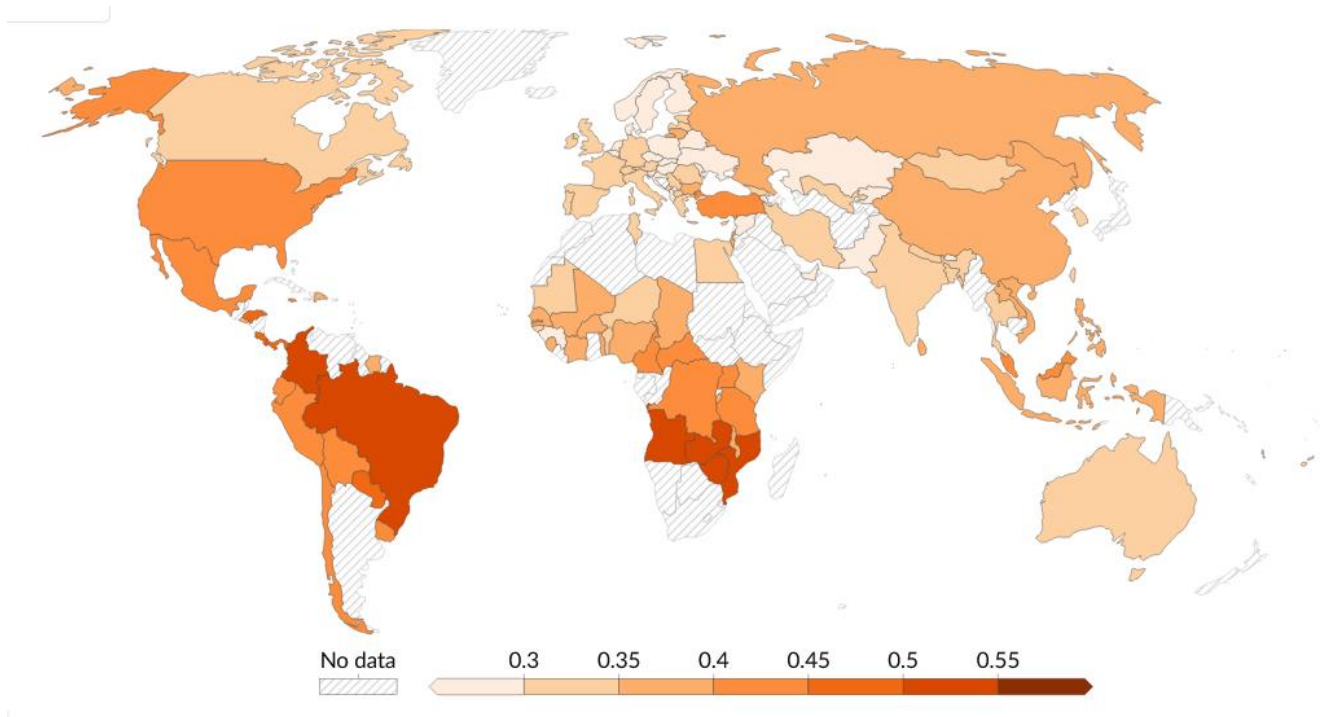

Рис. 1.1. Позиціонування країн світу за Індексом Джині, 2023 р. [39]

По-друге, швидкий технологічний прогрес змінює характер зайнятості та формує попит на нові навички та компетенції. Цифрова трансформація економіки вимагає переосмислення підходів до освіти та професійної підготовки, акцентуючи увагу на інноваційних технологіях і цифровій грамотності. Цифровізація та впровадження штучного інтелекту (ШІ) суттєво впливають на всі аспекти людського розвитку, що є ключовою темою для

наступного звіту Програми розвитку ООН (ПРООН). У своїх дослідженнях аналітики з Офісу звіту про людський розвиток прагнуть оцінити, яким чином ці технології змінюють основні сфери, такі як охорона здоров'я, освіта, соціальні норми, стосунки між людьми, ринок праці та здатність людей діяти як самостійні агенти суспільних процесів. З огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій, ІІІ відкриває нові можливості для вдосконалення медичних послуг, підвищення якості освіти та автоматизації рутинних процесів. Це, у свою чергу, позитивно позначається на продуктивності, доступності послуг і соціальному забезпеченні населення. Наприклад, технології ІІІ здатні значно підвищити ефективність діагностики та лікування захворювань, надаючи нові інструменти для аналітики та прогнозування медичних ризиків. Цифровізація сприяє розвитку нових підходів до навчання, зокрема онлайн-курсів, інтерактивних навчальних платформ і дистанційної освіти. Проте виклики включають потребу в адаптації освітніх програм до цифрової епохи, розширення доступу до технологій та підтримки цифрової грамотності. На ринку праці автоматизація, спричинена розвитком ІІІ, викликає значні зміни, впливаючи на попит на професійні навички та адаптацію робочої сили до нових умов.

По-третє, зростає важливість стійкості як одного з ключових факторів сталого розвитку. У контексті глобальних кліматичних змін та екологічних викликів суспільства потребують адаптаційних заходів та інвестицій у "зелену" економіку. Це вимагає не лише структурних змін, а й запровадження ефективної політики та інноваційних рішень для забезпечення сталого розвитку.

І наступною тенденцією є міграція, яка тісно пов'язана з попередньо названими і відіграє важливу роль у зміні соціальної та демографічної структури суспільств, впливаючи на трудові ринки, культурні процеси та економічну динаміку. Міграційні процеси створюють нові виклики для державної політики, зокрема в аспектах інтеграції мігрантів та забезпечення соціальної згуртованості.

Індекс людського розвитку, скоригований на нерівність (IHDI) відображає коригування традиційного Індексу людського розвитку (IPI) з урахуванням рівня нерівності у трьох ключових сферах: здоров'я (очікувана тривалість

життя), освіта (середня кількість років навчання) та рівень життя (дохід на душу населення). Чим більший рівень IHDI, тим більше країна успішна в зменшенні нерівності та забезпеченні людського розвитку (рис. 1.2).

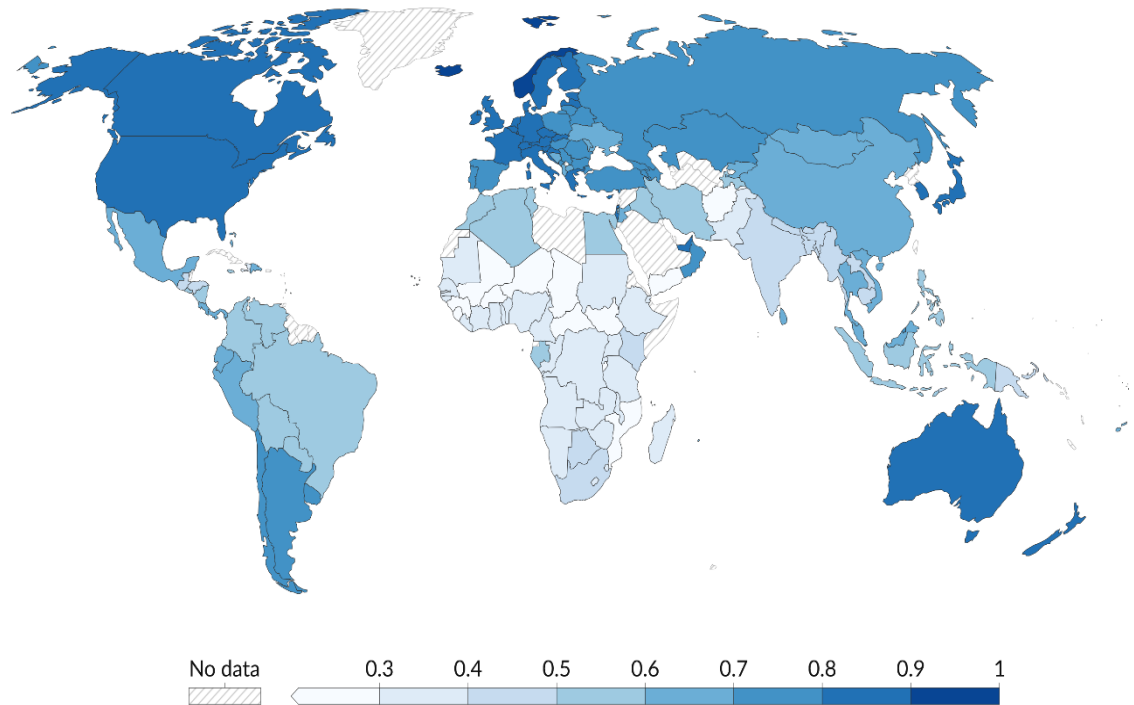

Рис. 1.2. Позиціонування країн світу за Індексом людського розвитку, скоригованого на нерівність, 2022 р. [47]

В останні роки спостерігаються значні відмінності у людського розвитку за регіонами світу, що, безперечно, є однією з причин зростання міграції. Північна Америка, Європа та Австралія демонструють найвищі значення IHDI, які варіюються між 0,8 та 0,9. Це свідчить про те, що ці регіони мають добре розвинуті системи охорони здоров'я, освіти та високі доходи населення, а також ефективні механізми зменшення нерівності. Країни Субсахарської Африки та деякі частини Південної Азії мають нижчі значення (в межах 0,3-0,5), що вказує на наявність серйозних викликів, пов'язаних із нерівним доступом до послуг, низькими доходами та проблемами з охороною здоров'я. Значення індексу в цих регіонах відображає високий рівень нерівності, що суттєво впливає на добробут населення. Латинська Америка має неоднорідні показники: деякі країни демонструють відносно високі рівні IHDI, тоді як інші значно відстають.

Карта (рис. 1.2) показує, що навіть у країнах із високим ІЛР (традиційний індекс людського розвитку) значення ІНДІ можуть бути нижчими через нерівномірний розподіл доходів та доступу до основних послуг. Це підкреслює важливість врахування нерівності при оцінці людського розвитку, оскільки високий загальний рівень доходу не завжди означає високий рівень добробуту для всіх груп населення.

Загалом, геоекономічні трансформації є неоднозначними. Вони одночасно відкривають нові можливості для розвитку людського потенціалу, але створюють нові виклики, які вимагають стратегічного планування, інноваційних підходів і глобальної співпраці для забезпечення стійкого людського розвитку в умовах швидкоплинних змін.

1.2. Міграційні процеси: теоретичні підходи та тренди в сучасних міжнародних відносинах

Міграція є невід'ємною частиною міжнародних відносин та сучасного суспільного життя. Люди змінюють місце проживання з різних причин, таких як пошук нових можливостей, отримання вищих доходів, возз'єднання з близькими, уникнення соціальних або політичних труднощів, або здобуття освіти. Деякі країни, наприклад Сполучені Штати та Австралія, значною мірою розвивалися за рахунок масових міграційних процесів. Інші країни зіткнулися з великими хвилями еміграції (коли громадяни покидають свою країну), як це відбувалося у В'єтнамі, на Кубі та в Ірландії. Такі події демонструють, що міграція не завжди має добровільний характер і може бути спричиненою примусовими обставинами.

Масові переміщення населення нерідко відбуваються внаслідок політичних та територіальних змін, як це сталося у 1947 році під час поділу Індії та Пакистану за релігійним принципом, що спричинило переміщення близько 14 мільйонів осіб. У 2020 році, за даними Управління Верховного комісара ООН у

справах біженців, кількість вимушено переміщених осіб у світі сягнула 82,4 мільйона, що свідчить про глобальний масштаб цієї проблеми.

Актуальність дослідження міграційних процесів визначається не лише їхнім значним масштабом, але й необхідністю подолання можливих негативних наслідків та використання їхнього потенціалу для розвитку країн, що активно залучаються до міжнародної міграції. Для країн, які є основними точками тяжіння мігрантів, вивчення цих процесів формує вектор наукових досліджень та визначає підходи до формування політики. Існуючі економічні теорії розглядають міграцію як важливий чинник розвитку, але підходи до її аналізу суттєво відрізняються. Наведемо ключові підходи:

1. Меркантилізм. Згідно з меркантилістичним підходом, імміграція розглядається як інструмент для забезпечення економічного зростання та підвищення продуктивних сил країни. Стимування еміграції мало на меті зберегти робочу силу та багатства держави.

2. Класична політична економія. Представники англійської школи, такі як Адам Сміт, розглядали міграцію як природний механізм ринку, що сприяє перерозподілу робочої сили та факторів виробництва. З іншого боку, Томас Мальтус наголошував на необхідності регулювання міграції через перевищення темпів приросту населення над засобами існування.

3. Марксизм. Основний акцент ставиться на нерівномірності розвитку країн та територіальних відмінностях у заробітній платі, що спричиняє зовнішню міграцію. Марксистська теорія вказує на те, що міграція є результатом нерівномірного розвитку капіталізму в різних регіонах.

4. Кейнсіанство. У теорії Кейнса попит на робочу силу визначається не тільки ринковими цінами, а й сукупним попитом, сформованим державою. Кейнсіанство підкреслює потенційні конфлікти між національними інтересами через глобальні потоки робочої сили.

5. Неолібералізм. Мігранти розглядаються як ресурс, що сприяє економічному зростанню приймаючих країн. Теорія акцентує увагу на заповненні дефіциту робочої сили, особливо в умовах демографічних змін, а

також на їхній ролі в зайнятості на низькооплачуваних роботах.

Дослідження міжнародної міграції можна умовно поділити на три основні групи:

1. Макроекономічні теорії: орієнтуються на аналіз впливу міграції на основні макроекономічні показники, такі як темпи зростання ВВП, рівень безробіття та середню заробітну плату.

2. Мікроекономічні теорії: досліджують мотиваційні аспекти міграції на індивідуальному рівні, враховуючи психологічні фактори та порівняльні переваги інтеграції.

3. Глобальні теорії: фокусуються на глобальних чинниках, таких як інтеграційні процеси, що стимулюють переміщення робочої сили між країнами.

Це дозволяє сформувати системний підхід до аналізу міграції, враховуючи як економічні, так і соціально-політичні аспекти цього явища. Визначення напрямів дослідження міграційних процесів та вибір відповідних теоретико-методологічних підходів є критично важливими для розробки ефективної політики управління міжнародною міграцією.

Встановлення основних термінів в міграційній політиці (Додаток А) забезпечують: Організація Об'єднаних Націй для опису міграційних процесів через свої спеціалізовані агентства, такі як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) та Міжнародна організація міграції (IOM); Міжнародна організація міграції (IOM), яка встановлює стандарти та визначення для забезпечення узгодженості та порівнянності термінів; Міжнародна організація праці (ILO), яка займається питаннями трудової міграції та захисту прав трудових мігрантів.

Міграція може бути добровільною, коли люди вибирають покращення умов життя, або вимушеною – внаслідок конфліктів або катастроф. Вимушена міграція включає біженців та переселенців, часто через війну або кліматичні зміни, і постійно розширюється з огляду на нові виклики. Класифікація видів міграції подана у табл. 1.2.

Класифікація видів міграції *

Критерій· класифікації□	Види□	Опис□
Напрямок□	Внутрішня□	Переміщення в межах однієї країни.□
	Міжнародна□	Переміщення між різними країнами.□
Тривалість□	Постійна□	Переїзд на постійне проживання.□
	Тимчасова□	Переміщення на обмежений час (наприклад, сезонна робота).□
Мотиви□	Економічна□	Міграція з метою пошуку роботи чи кращих економічних умов.□
	Політична□	Міграція через політичні переслідування чи конфлікти.□
	Екологічна□	Переміщення через природні катастрофи чи зміни клімату.□
Добровільність□	Добровільна□	Міграція, обрана вільно людьми.□
	Вимушена□	Міграція через небезпеку чи кризу (наприклад, біженці, внутрішньо переміщені особи).□

*Складено автором

Проведемо порівняння географічного розподілу емігрантів у два періоди – 2000 р. та 2020 р. (рис. 1.3). Порівняльний аналіз карт розподілу емігрантів за 2000 та 2020 роки дозволяє виявити ключові зміни у глобальних міграційних процесах, що стали наслідком економічних, політичних та соціальних трансформацій.

Дані за 2020 рік свідчать про суттєве збільшення кількості емігрантів у більшості країн порівняно з 2000 роком. Посилення темних відтінків синього кольору на карті вказує на збільшення чисельності населення, яке залишило свої країни походження. Така динаміка може бути зумовлена глобалізацією, зростанням кількості конфліктів, економічними кризами та кліматичними змінами. Аналіз карт демонструє регіональні відмінності у зміні рівнів еміграції. У країнах Південної та Центральної Азії, таких як Індія, Пакистан і Бангладеш, зафіксовано значне зростання числа емігрантів. Це пов'язано з демографічним зростанням і збільшенням можливостей для працевлаштування за кордоном.

Кількість емігрантів з Африки також значно зросла, особливо в регіонах на південь від Сахари, що може бути результатом тривалих соціально-економічних труднощів, збройних конфліктів та кліматичних катастроф.

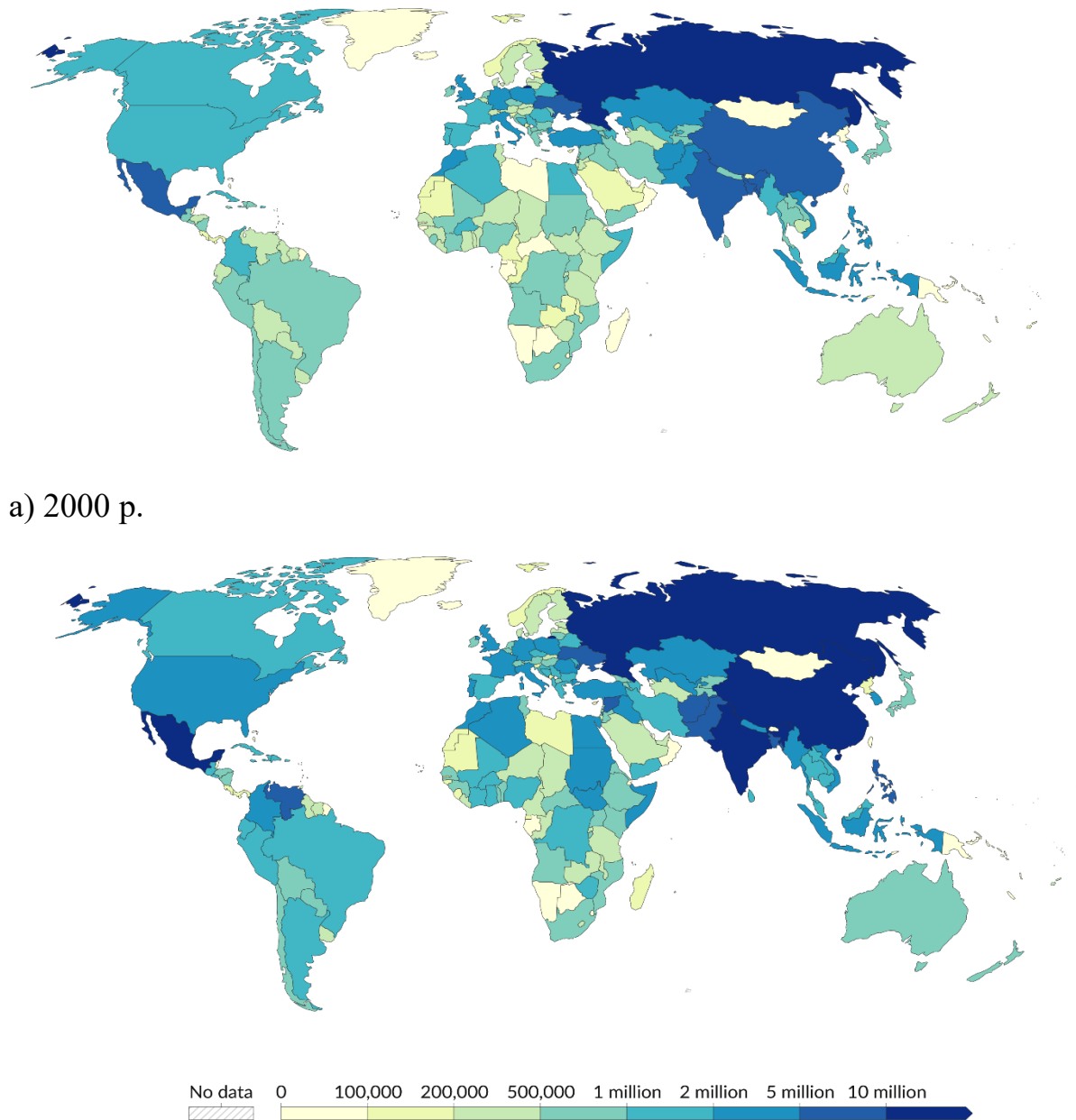

Рис. 1.3. Загальна кількість емігрантів, географічний розподіл [43]

У регіонах Європи та Північної Америки спостерігається збільшення числа осіб, які залишають свої країни, хоча й не таке значне. Це може вказувати на зміни у внутрішніх соціально-економічних умовах та розширення можливостей міграції до інших розвинених країн. Країни, такі як Мексика, залишаються

значними осередками еміграції. Ця тенденція свідчить про наявність постійних соціально-економічних проблем, які спонукають людей шукати кращі умови життя за межами своїх країн. На картах помітно значне зростання кількості емігрантів із регіонів Близького Сходу, таких як Сирія, Ірак та Ємен. Основною причиною цієї тенденції є тривалі збройні конфлікти та гуманітарні кризи, що змушують населення залишати свої країни.

Станом на 2023 рік, згідно зі звітом Світового банку, кількість міжнародних мігрантів досягла 184 мільйонів осіб, що становить приблизно 2,3% від загальної чисельності світового населення. Ця група включає як трудових мігрантів, які шукають економічні можливості, так і біженців, котрі тікають від конфліктів та переслідувань. Важливо зазначити, що близько 37 мільйонів осіб серед цієї кількості мають статус біженців, що свідчить про масштабність проблем, пов'язаних з конфліктами [48].

Основні приймаючі країни для мігрантів – це держави з високим рівнем доходу, такі як Сполучені Штати, Німеччина, Саудівська Аравія та Канада. На їхню частку припадає приблизно 50% усіх міжнародних мігрантів. Водночас значна частина мігрантів проживає у країнах із низьким та середнім рівнем доходу, таких як Індія, Бангладеш та Нігерія, що становить 43% від загальної кількості.

Грошові перекази, які здійснюють мігранти в країни з низьким та середнім рівнем доходу, у 2023 році сягнули 656 мільярдів доларів США. Це перевищує обсяги прямих іноземних інвестицій та офіційної допомоги розвитку, що підкреслює їхню роль як критичного джерела фінансової підтримки для багатьох країн, зокрема Індії, Китаю, Мексики та Філіппін.

Основними рушійними факторами міграції залишаються економічні можливості, конфлікти та демографічні зміни. Згідно з прогнозами Світового банку, до 2030 року чисельність працездатного населення в країнах, що розвиваються, може збільшитися на 552 мільйони осіб, що створює як виклики, так і нові можливості для міграційних потоків. Проблема біженців та внутрішньо переміщених осіб залишається нагальною через збройні конфлікти та кризи. У

2023 році було зареєстровано понад 37 мільйонів біженців, які рятуються від насильства та нестабільності.

За два десятиліття кількість емігрантів зросла майже у всіх регіонах світу, що свідчить про активізацію глобальних міграційних процесів. Основними факторами, які сприяють збільшенню чисельності емігрантів, є економічна нестабільність, збройні конфлікти, соціальні кризи, кліматичні зміни та зростання можливостей для міжнародної міграції.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2.1. Вплив міжнародної міграції на економічні процеси в країнах

Міжнародна міграція виступає однією з ключових соціально-економічних тенденцій сучасного світу, яка здійснює вагомий вплив на економіки як країн-експортерів, так і країн-реципієнтів. Її вплив є багатовимірним, оскільки включає як позитивні, так і негативні аспекти, що ускладнює оцінку кінцевих наслідків для обох сторін, особливо в контексті глобальної нерівності. Глобальна нерівність традиційно розглядається через дві ключові складові: нерівність між країнами та всередині країни. Нерівність всередині країни демонструє тенденцію до зростання у багатьох країнах світу протягом останніх десятиліть, тоді як між країнами нерівність помірно знижується. Проте значні та стійкі розриви в середніх доходах між країнами зберігаються. Наприклад, заробітна плата некваліфікованих працівників у багатих країнах може бути в десять разів вищою, ніж у бідних країнах. Ця значна різниця є одним із ключових факторів, що стимулює економічну міграцію. Міграція до країн із вищим рівнем економічного розвитку дозволяє мігрантам значно підвищити свій дохід. Особливо великий потенціал спостерігається серед молодих мігрантів, оскільки вони мають більше часу для отримання додаткового доходу, що підвищує теперішню вартість вигод від міграції. Рівень освіти та професійні навички також відіграють важливу роль, оскільки країни-приймачі зацікавлені у залученні кваліфікованих працівників. Ці фактори сприяють відбору молодих, освічених та кваліфікованих мігрантів, що створює додаткові переваги для економік країн призначення.

Наявність високих потенційних доходів у країнах призначення призводить до розвитку індустрії, що обслуговує процес міграції. Рекрутингові агентства та посередники часто займаються шахрайськими практиками, що створює ризики для мігрантів втратити заощадження та активи.

Для країн походження міграція створює як ризики, так і потенційні можливості для розвитку. З одного боку, відтік робочої сили, особливо серед молоді та кваліфікованих фахівців, може спричинити дефіцит трудових ресурсів, що негативно впливає на економічне зростання та інноваційний потенціал країни. Це може зумовити уповільнення темпів економічного розвитку, скорочення виробництва та погіршення ситуації на ринку праці.

З іншого боку, міжнародна міграція забезпечує надходження значних обсягів грошових переказів, які відіграють важливу роль у формуванні валютних надходжень країни. Ці ресурси використовуються для підтримки домогосподарств, фінансування освіти, медичних послуг та розвитку малого бізнесу, що сприяє соціально-економічній стабільності та модернізації економіки. Крім того, повернення мігрантів супроводжується передачею нових знань, досвіду та навичок, що є стимулом для подальшого розвитку.

Для приймаючих країн міграція виступає важливим фактором у подоланні нестачі робочої сили, підтримці демографічної стабільності та забезпеченні економічного зростання. Мігранти здебільшого заповнюють ніші на ринку праці, на які бракує місцевих працівників, особливо в сферах будівництва, сільського господарства та обслуговування. Згідно з оцінками, у багатьох розвинених країнах трудові мігранти забезпечують від 10 до 15% ВВП.

Міжнародна міграція є глобальним феноменом, що має значні економічні та соціальні наслідки як для країн походження, так і для приймаючих держав. Для країн-донорів міграція є важливим джерелом фінансових надходжень, які сприяють підвищенню доходів, покращенню стану здоров'я населення, зменшенню рівня бідності та зростанню освітніх результатів, тим самим підтримуючи економічний розвиток. Однак ці вигоди супроводжуються значними витратами для мігрантів та їхніх сімей у країні походження. У той час як розвинені країни стикаються з викликами інтеграції мігрантів, такими як соціальні проблеми, мовні бар'єри, конкуренція на ринку праці та витрати на соціальні програми, країни походження мають свої складнощі. Ці виклики вимагають комплексного підходу до розв'язання проблем інтеграції та

культурної адаптації.

Поняття «відтік інтелекту» в соціальних науках стосується процесу еміграції висококваліфікованих та високоосвічених спеціалістів з країни походження до інших держав у пошуках кращих умов праці та життя. Цей феномен призводить до втрати людського капіталу, що суттєво впливає на розвиток різних секторів, зокрема медичної сфери, інженерії, інформаційних технологій тощо. Дефіцит кваліфікованих кадрів виникає, коли професіонали, такі як лікарі, інженери та ІТ-спеціалісти, мігрують до інших країн у пошуках вищих заробітків та кращих умов для самореалізації. Як свідчить практика, Індія є одним із провідних джерел постачання висококваліфікованих медичних працівників, зокрема лікарів та медсестер, для багатьох західних держав. У період пандемії COVID-19 індійські медсестри активно працювали в умовах підвищеного ризику у багатьох країнах, демонструючи професійну компетентність і сміливість.

Зворотний процес відтоку інтелекту, відомий як «інтелектуальне повернення», передбачає повернення людського капіталу з розвинених країн до країни походження, що розвивається. Повернення спеціалістів супроводжується інвестиціями накопичених заощаджень та впровадженням нових ідей і навичок, здобутих за кордоном. Це, в свою чергу, сприяє зростанню капіталу та покращенню використання ресурсів у країні походження.

Міграція сприяє обміну ідеями, навичками та інноваціями між країнами, що позитивно впливає на глобальний розвиток. Цей процес сприяє підвищенню рівня технологічної та інформаційної інтеграції, особливо у контексті розвитку інформаційних технологій. Трансфер знань відкриває нові можливості для доступу до глобальних ринків, створення нових бізнес-моделей та стартапів, а також розширює мережі міжнародного співробітництва.

Одним із ключових економічних наслідків міграції є грошові перекази, які мігранти здійснюють на користь своїх сімей у країні походження. Ці перекази відіграють важливу роль у підтримці економічної стабільності родин.

Заробітки зовнішніх трудових мігрантів відіграють важливу роль у

соціально-економічному розвитку їхніх країн походження. В сучасних умовах можна виділити декілька ключових напрямів використання заробітків мігрантів. За даними Світового банку, до 70% грошових переказів, які отримують домогосподарства, йде на покриття щоденних потреб, таких як харчування, одяг, охорона здоров'я та комунальні послуги. Наприклад, у 2022 році обсяг грошових переказів до країн з низьким та середнім рівнем доходів склав близько 626 мільярдів доларів США, що підкреслює важливість мігрантів як джерела підтримки їхніх сімей. Регіональний розподіл переказів мігрантів наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Регіональний розподіл грошових переказів мігрантів (млрд дол. США) [43]

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022e	2023f
Країни з низьким та середнім доходом*	447	440	477	524	546	542	597	626	639
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	128	128	134	143	148	137	133	134	133
Європа та Центральна Азія	42	43	52	59	66	56	66	72	75
Латинська Америка та Карибський басейн	68	73	81	89	96	100	130	142	149
Близький Схід та Північна Африка	48	50	51	51	54	56	62	63	65
Південна Азія	118	111	117	132	140	147	157	163	164
Африка на південь від Сахарн	33	30	33	42	49	47	50	50	55
Світ	602	596	633	686	694	722	781	794	815

Як у країнах з низьким та середнім рівнем доходу, так і в світі загалом спостерігається тенденція до зростання обсягів грошових переказів протягом 2015-2023 років. Це свідчить про загальне збільшення значущості грошових переказів мігрантів. У країнах з низьким та середнім рівнем доходу темпи зростання є стабільними, з невеликими коливаннями. Показник поступово збільшується від 447 млрд у 2015 році до прогнозованих 639 млрд у 2023 році. Загальносвітові перекази також зростають, починаючи від 602 млрд у 2015 році та досягаючи 815 млрд у 2023 році (рис. 2.1). Це вказує на збільшення ролі мігрантів у підтримці глобальної економіки. Незважаючи на пандемію COVID-

19, загальні обсяги грошових переказів не зазнали значного зниження і навіть продемонстрували відновлення та подальше зростання у 2021-2022 роках.

Рис. 2.1. Динаміка надходження грошових переказів мігрантів у світі та в країни з низьким та середнім доходом [43]

Проаналізуємо яким чином доходи мігрантів впливають на економічне зростання в країнах з різним рівнем економічного розвитку. Для цього використаємо дані табл. 2.1 та табл. 2.2, та інструментарій кореляційного аналізу.

Таблиця 2.2

Темпи економічного зростання (%) [48]

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022e	2023f
Країни з низьким та середнім доходом	0,5	-1,4	8,3	9,8	4,3	-0,8	10,2	4,9	2,0
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	3,7	-0,5	5,1	6,8	3,2	-7,5	-2,6	0,7	-1,0
Європа та Центральна Азія	-15,3	2,1	21,0	12,9	4,7	-8,9	15,7	10,3	4,2
Латинська Америка та Карибський басейн	6,9	7,2	11,0	9,9	8,3	3,7	26,2	9,3	4,7
Близький Схід та Північна Африка	-6,6	-1,2	5,5	2,3	4,5	4,0	10,5	2,5	2,0
Південна Азія	1,6	-5,9	6,0	12,3	6,1	5,2	6,7	3,5	0,7
Африка на південь від Сахари	6,4	-8,6	9,6	16,9	-5,1	-8,5	16,4	5,2	3,9
Світ	-1,4	-0,9	7,0	8,8	3,9	-1,5	9,9	1,7	2,7

За результатами кореляційного аналізу ми отримали коефіцієнти кореляції (табл. 2.3). Значення коефіцієнтів кореляції вказують на помірний зв'язок між цими показниками у деяких регіонах. Для Близького Сходу та Північної Африки коефіцієнт кореляції виявився близьким до 0,51, що свідчить про позитивний помірний зв'язок між грошовими переказами та економічним зростанням у цьому регіоні. Європа та Центральна Азія показали кореляцію близько 0,41, що також свідчить про певний позитивний зв'язок. Для інших регіонів, таких як Африка на південь від Сахари або Латинська Америка та Карибський басейн, кореляція була значно меншою, що вказує на слабкий або відсутній зв'язок між обсягами грошових переказів та економічним зростанням.

Таблиця 2.3

Результати кореляційного аналізу*

Регіон	Коефіцієнт кореляції
Європа та Центральна Азія	0,4090850338759464
Африка на південь від Сахари	0,22304266505265422
Близький Схід та Північна Африка	0,5111543863254941
Країни з низьким та середнім доходом	0,27816278048161636
Латинська Америка та Карибський басейн	0,231785474299699
Південна Азія	0,14411325101158415
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	0,21367753564125105

*Розраховано автором

Тенденція до спрямування заробітків мігрантів на освітні потреби зростає. Дослідження Міжнародної організації праці свідчать, що приблизно 20% від отриманих переказів спрямовуються на оплату навчання, що сприяє підвищенню рівня освіченості та конкурентоспроможності трудових ресурсів у країні походження.

Придбання житла або його покращення є пріоритетом для багатьох мігрантів. За оцінками Міжнародного валютного фонду, до 25% коштів, які надходять через перекази мігрантів, спрямовуються на купівлю або ремонт житла, що також стимулює розвиток будівельної галузі у країнах з високим рівнем міграції.

Грошові перекази часто стають початковим капіталом для відкриття власного бізнесу. Згідно зі звітом Міжнародної фінансової корпорації (IFC), понад 10% мігрантів використовують свої заробітки для започаткування бізнесу, що сприяє диверсифікації джерел доходів та формуванню робочих місць.. Частина заробітків, як свідчать дані Світового банку, зберігається як заощадження. До 15% від загальної суми переказів спрямовується на формування фінансових резервів, що допомагає домогосподарствам долати кризові ситуації та забезпечувати фінансову стабільність.

Оскільки більшість мігрантів стикаються з витратами на переїзд та легалізацію свого статусу за кордоном, частина їхніх заробітків спрямовується на погашення таких боргових зобов'язань. Згідно з дослідженням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), близько 10% переказів спрямовуються на покриття витрат, пов'язаних із процесом міграції.

Таким чином, заробітки трудових мігрантів виконують роль стабілізатора економік не у всіх країнах походження, хоча підвищують рівень життя та сприяють формуванню людського капіталу. Водночас, важливість цих переказів для розвитку регіонів з високою міграційною активністю продовжує зростати, особливо на тлі глобальних економічних і соціальних викликів.

2.2. Соціокультурні аспекти міжнародної міграції та міграційна політика країн

Міжнародна міграція населення виступає однією з визначальних особливостей сучасного світового розвитку, що відображає процеси економічного та культурного зближення народів і зростаючу мобільність населення. Основою такого підходу є усвідомлення поступового зникнення бар'єрів, які обмежують мобільність між національними економіками та соціальними структурами. Це має значення не тільки в контексті географічних переміщень, оскільки зміна місця проживання означає перехід до нової

економічної або соціальної системи. Однак приймаючі країни стикаються з певними викликами, пов'язаними з інтеграцією мігрантів. Значний приплив новоприбулих може збільшувати навантаження на соціальні системи, інфраструктуру та державний бюджет. В умовах обмежених ресурсів це може створювати труднощі для інтеграції мігрантів у місцеві громади. Політичні наслідки також є значущими, оскільки неефективна політика інтеграції може призвести до зростання соціальної напруги та політичних конфліктів, що ускладнює соціальну стабільність.

При переміщенні в інше культурне середовище мігранти стикаються з необхідністю адаптуватися до нових соціальних умов, традицій і мови. Процеси адаптації часто супроводжуються культурним шоком та складнощами у встановленні соціальних зв'язків. Одним із перших викликів для мігрантів є культурна адаптація. Це включає розуміння місцевих звичаїв, норм поведінки, а також культурних традицій приймаючої країни. Процес культурної адаптації часто проходить через кілька фаз: від початкової емоційної ейфорії, викликані новизною, до поступового виникнення культурного шоку, коли мігранти починають усвідомлювати відмінності у побуті, міжособистісних стосунках та суспільних очікуваннях. Завершується цей процес фазою адаптації, коли мігранти приймають нові культурні норми як частину свого життя. Проте вдалий процес адаптації сприяє соціальній інтеграції, формуванню міжкультурної толерантності та збагаченню приймаючого суспільства новими культурними елементами. Соціокультурні ефекти міжнародної міграції наведено у Додатку Б.

Для ефективної інтеграції мігрантів у нове середовище важливо правильно формувати суспільну думку про них, що залежить не тільки від правильності міграційної політики на рівні держави. Медіа відіграють важливу роль у формуванні громадської думки щодо проблем міграції та нелегальних мігрантів. Як основне джерело інформації для більшості людей, засоби масової інформації можуть впливати на сприйняття суспільства та політичні рішення, пов'язані з питаннями нелегальної міграції. Основні тенденції у висвітленні проблем міграції структурно включають:

1. Сенсаційність новин. Багато медіа часто використовують сенсаційні заголовки та драматичні описи, щоб привернути увагу аудиторії. Це може формувати негативний образ мігрантів, які зображуються як загроза або джерело проблем. Такий підхід сприяє поширенню стереотипів та ксенофобії, особливо якщо новини акцентують увагу на кримінальних аспектах міграції.

2. Використання статистичних даних для підкріплення наративів. Звіти міжнародних організацій, таких як Frontex, МОМ або УВКБ ООН, часто використовуються у медіа для ілюстрації масштабів нелегальної міграції. Проте, у деяких випадках статистика може подаватися вибірково або у спрощеній формі, щоб підкріпити певний наратив. Наприклад, дані про кількість нелегальних перетинів кордону можуть використовуватися для створення атмосфери «кризової ситуації»², що може впливати на суспільну підтримку жорсткіших заходів контролю.

3. Фокус на гуманітарних аспектах. Частина медіа активно висвітлює історії мігрантів, які пережили небезпечні подорожі або зіткнулися з труднощами в країнах прийому. Це допомагає підкреслити гуманітарний аспект проблеми та привернути увагу до прав мігрантів, створюючи більш емпатичний образ. Такі медіа можуть показувати мігрантів не лише як статистичні одиниці, але й як людей із власними історіями, мріями та потребами.

4. Роль соціальних медіа. Соціальні медіа створюють платформи для обговорення та формування різних поглядів щодо міграції. Вони можуть слугувати як для розповсюдження правдивої інформації, так і для поширення дезінформації та фейкових новин. Платформи на кшталт Facebook або Twitter часто стають майданчиком для поляризованих дискусій, які можуть формувати громадську думку залежно від того, як інформація представлена та поширюється.

Наслідки медійного висвітлення проблем міграції можуть бути доволі непередбачуваними. Формування політичних рішень. Зображення мігрантів як загрози або навпаки – як жертв – може впливати на формування політики щодо контролю міграції, надання притулку та соціальної підтримки. Негативне

висвітлення часто використовується популістськими політиками для обґрунтування жорсткіших заходів контролю або обмеження міграції.

За допомогою медіа можна впливати на суспільну думку. Повторювані негативні образи у медіа можуть посилювати соціальні упередження, підвищуючи рівень ксенофобії та нетерпимості. З іншого боку, акцент на гуманітарних аспектах може підвищувати рівень співчуття та підтримки мігрантів.

Міграційна політика являє собою комплекс заходів, спрямованих на регулювання міграційних потоків як на в'їзд до країни, так і на виїзд з неї. Її реалізація охоплює два основних напрямки: імміграційну політику, що стосується іноземців, які в'їжджають до країни, та еміграційну політику, орієнтовану на власних громадян, які виїжджають за кордон. Основні елементи міграційної та еміграційної політик наведені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Елементи імміграційної та еміграційної політик [41]

Міграційна політика	
Імміграційна політика	Еміграційна політика
• політика інтеграції іммігрантів; • політика натуралізації; • політика сприяння поверненню іммігрантів у країни їх походження; • політика возз'єднання сім'ї; • політика щодо залучення висококваліфікованих працівників.	• політика щодо подвійного громадянства; • політика стимулювання повернення громадян на батьківщину; • політика залучення діаспори до розвитку батьківщини.

Важливим фактором, що визначає успішність мігрантів у новій країні, є їхня здатність до інтеграції. Дослідження ОЕСР (2018) свідчить, що в країнах ЄС та інших країнах ОЕСР мігранти стикаються з вищими показниками бідності, безробіття або зайнятості на посадах, що не відповідають їхній кваліфікації. Крім того, вони частіше живуть у переповнених житлових умовах та мають гірші показники здоров'я і освіти для своїх дітей. Країни по різному формують фокус

міграційної політики (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Порівняльна таблиця міграційної політики в окремих країнах*

Країна	Фокус міграційної політики	Програми інтеграції	Правовий захист	Доступ до працевлаштування
Канада	Бальна система для відбору мігрантів на основі кваліфікації, освіти та знання мови. Підтримка культурної адаптації та мультикультуралізм.	Мовні курси, програми для підтвердження кваліфікації, підтримка доступу до освіти та ринку праці.	Правова допомога, захист прав трудових мігрантів, протидія дискримінації.	Програми підтвердження кваліфікації, доступ до ринку праці через бальну систему.
Німеччина	Інтеграційна політика, спрямована на забезпечення соціальної підтримки та доступу до освіти. Політика квот для біженців та трудових мігрантів.	Курси з інтеграції, мовні програми, соціальна допомога та професійна підготовка для мігрантів.	Сильний правовий захист біженців та мігрантів, боротьба з дискримінацією та порушеннями прав.	Підтримка працевлаштування через професійну підготовку та курси перекваліфікації.
Швеція	Зосередження на підтримці біженців, надання соціальних послуг та сприяння інтеграції в суспільство. Активні програми мовної підготовки та адаптації.	Мовні курси, програми професійної підготовки, забезпечення доступу до охорони здоров'я та соціальних послуг.	Юридична підтримка біженців, правовий захист та консультації щодо легалізації.	Програми професійної підготовки та доступу до працевлаштування для біженців та трудових мігрантів.
Австралія	Бальна система відбору кваліфікованих мігрантів. Підтримка мігрантів через програми навчання та соціальні послуги.	Програми навчання місцевою мовою, професійна підготовка, підтримка доступу до житла та медичних послуг.	Захист трудових прав, правова підтримка, активні програми протидії дискримінації.	Підтримка доступу до ринку праці через програми навчання та професійної підготовки.
США	Різні програми для кваліфікованих мігрантів, студентів, біженців та нелегальних мігрантів. Політика підтримки через програми інтеграції та працевлаштування.	Мовні курси, програми перепідготовки, підтримка у працевлаштуванні, допомога у соціальній інтеграції.	Правовий захист мігрантів, програми юридичної допомоги, підтримка у процесах легалізації.	Доступ до ринку праці через різноманітні програми, включаючи підтримку перепідготовки та працевлаштування.

*Складено автором

Міграційна політика Канади відзначається структурованим і інклюзивним підходом, спрямованим на задоволення економічних потреб, сприяння культурному різноманіттю та надання гуманітарної допомоги [40]. Канада використовує систему оцінки балів, відому як Express Entry, для залучення кваліфікованих мігрантів. Заявники оцінюються за такими критеріями, як вік, освіта, професійний досвід, знання мов (англійської та/або французької) та здатність до адаптації. Ця система дозволяє уряду визначати пріоритети для кандидатів, які найкраще зможуть внести вклад в економіку країни.

Канада, як багатокультурна держава, формує політику, яка спрямована на підтримку культурного різноманіття та інклюзії. Програми та ініціативи спрямовані на те, щоб новоприбулі могли зберігати свою культурну ідентичність, водночас інтегруючись у канадське суспільство. До таких заходів належать: послуги для новоприбулих, що охоплюють курси англійської та французької мов, допомога у пошуку роботи, орієнтаційні сесії та громадські програми, що сприяють адаптації.

Возз'єднання сімей є основою міграційної політики Канади. Відповідно до цієї політики, канадські громадяни та постійні резиденти можуть спонсорувати членів своїх сімей, таких як подружжя, діти, батьки та дідусі з бабусями, для переїзду до Канади. Це дозволяє зберігати та зміцнювати сімейні зв'язки й соціальну підтримку для новоприбулих. Канада активно займається гуманітарною міграцією та щороку приймає значну кількість біженців через:

- Програми переселення біженців. Зокрема, Програму допомоги уряду біженцям (GAR), де уряд забезпечує підтримку біженців після їхнього прибуття, і Програму приватного спонсорства біженців (PSRP), яка дозволяє окремим особам або організаціям спонсорувати біженців.
- Програма притулку, яка орієнтована на осіб, які подають заяву на отримання статусу біженця під час прибуття до Канади. Уряд надає правову допомогу та захист особам, які шукають притулку.

Окрім системи Express Entry, Канада впроваджує кілька економічних міграційних програм для задоволення потреб ринку праці: Атлантична пілотна

програма (AIPP), яка спрямована на залучення кваліфікованих працівників для вирішення проблеми нестачі робочої сили в Атлантичній Канаді; Пілотна програма для сільських і північних територій (RNIP), яка сприяє міграції до невеликих громад та сільських територій; Глобальний потік талантів (GTS), орієнтована на швидке отримання дозволів на роботу для висококваліфікованих спеціалістів у сфері технологій.

Канада впроваджує програми для тимчасового залучення працівників, щоб задовольнити короткострокові потреби ринку праці:

- Програма тимчасових іноземних працівників (TFWP) розрахована для роботодавців, які потребують залучення тимчасових працівників для вирішення нестачі робочої сили.

- Програма міжнародної мобільності (IMP) дозволяє працівникам приїжджати до Канади без необхідності проходження оцінки впливу на ринок праці (LMIA) за певними міжнародними угодами, такими як NAFTA.

Також існують спеціальні програми для студентів. Іноземні студенти заохочуються залишатися в Канаді після завершення навчання через програми, такі як Post-Graduate Work Permit (PGWP), що надає їм можливість працювати. Отриманий досвід може бути використаний для подання заявки на постійне проживання через Канадський клас досвіду.

Міграційна політика Німеччини ґрунтується на трьох ключових аспектах: інтеграція, соціальна згуртованість та задоволення потреб ринку праці. Як одна з провідних європейських країн у сфері прийняття та інтеграції мігрантів, Німеччина розробила комплексний підхід до ефективного управління міграційними процесами, що включає різноманітні соціальні, економічні та правові заходи. Одним із фундаментальних принципів міграційної політики Німеччини є забезпечення успішної інтеграції мігрантів та біженців. Відповідна політика включає мовні та орієнтаційні курси, що є обов'язковими для новоприбулих. Вони надають мігрантам змогу опанувати німецьку мову та ознайомитися з соціальними нормами і правовими аспектами життя в країні. Фінансування таких курсів забезпечується державою, що підкреслює їх

важливість у процесі адаптації нових членів суспільства. Соціальна інтеграція передбачає також реалізацію програм професійного навчання та сприяння у визнанні кваліфікацій, здобутих за кордоном. Такі ініціативи спрямовані на створення можливостей для працевлаштування мігрантів, що, у свою чергу, позитивно впливає на економічну стабільність країни.

З 2020 року Німеччина запровадила Закон про кваліфіковану імміграцію, спрямований на залучення фахівців з-за меж ЄС. Метою цієї ініціативи є розв'язання проблеми дефіциту кваліфікованих кадрів у різних секторах економіки, включно з охороною здоров'я, машинобудуванням, ІТ-сектором та торгівлею. Політика залучення кваліфікованих робітників також орієнтована на підтримку сталого економічного зростання та зниження негативних демографічних тенденцій, таких як старіння населення.

Німеччина також відзначається своєю гуманітарною політикою, спрямованою на захист біженців і шукачів притулку. Після масштабної кризи біженців у 2015 році країна вдосконалила свою систему надання притулку, розробивши прозорий процес розгляду заяв на отримання статусу біженця. Федеральне відомство у справах міграції та біженців відповідає за розгляд заяв, забезпечуючи надання гуманітарного захисту особам, які відповідають визначеним критеріям. Здатність мігрантів асимілюватися залежить від їхнього походження, професійних навичок та інших характеристик.

Сучасна міграційна політика України є важливим інструментом управління соціальними, економічними та демографічними процесами в країні. В умовах масштабних змін, спричинених повномасштабним вторгненням Росії, політика вимагає адаптації та нових підходів для забезпечення соціальної стабільності та національної безпеки. З початком повномасштабної війни у 2022 році масштаби міграції набули безпрецедентних розмірів. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 2023 рік, кількість внутрішньо переміщених осіб перевищила 5,9 мільйона осіб, а понад 8,2 мільйона українців покинули країну, шукаючи безпечного притулку в Європі та інших країнах. Це створило значний тиск на соціальні системи як в Україні,

так і в країнах, які приймають біженців. Пандемія COVID-19 і війна спричинили різке збільшення трудової міграції. Наприклад, за даними Національного банку України, у 2023 році обсяги грошових переказів від трудових мігрантів перевищили \$14 млрд, що становило близько 8% ВВП України. Проте, це одночасно призвело до зменшення робочої сили та загострення кадрової кризи в ключових галузях економіки, таких як будівництво та медицина.

За офіційними даними, кількість іноземців, які залишилися в Україні під час війни, зросла на 12% порівняно з 2021 роком. При цьому, гострою залишається проблема відсутності ефективної системи інтеграції, що сприяє соціальній маргіналізації мігрантів. Війна стимулювала еміграцію кваліфікованих фахівців, що загостило демографічну кризу. Станом на 2023 рік, за даними Державної служби статистики, близько 3,5 мільйона українців працюють за межами країни, при цьому майже 25% з них є представниками висококваліфікованих професій.

Для подолання зазначених проблем міграційна політика України має бути адаптована до сучасних умов. Основними кроками можуть бути:

- Реформування правової бази трудової міграції з урахуванням нових викликів.
- Зміцнення програм соціальної підтримки ВПО.
- Запровадження комплексних програм інтеграції для іноземних громадян.
- Посилення координації з міжнародними партнерами у сфері боротьби з нелегальною міграцією.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ТА ПРОТИДІЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ

Нелегальна міграція є складним і багатогранним явищем, яке передбачає перетин кордонів або перебування на території іншої країни без належних документів чи дозволів. В умовах зростаючої глобалізації та посилення міграційних потоків, багато країн стикаються із значними викликами, що стосуються управління цим процесом. Негативні наслідки нелегальної міграції можуть варіюватися від економічних втрат і соціальної напруженості до загроз національній безпеці. Це вимагає ефективних та системних підходів до протидії нелегальній міграції. Фактори, які стимулюють нелегальну міграцію, можна класифікувати наступним чином:

1. Економічні мотиви. Бідність, безробіття та обмежені економічні можливості в рідних країнах часто змушують людей шукати кращі умови життя в інших державах.

2. Політичні та соціальні чинники. Конфлікти, репресії, політична нестабільність, порушення прав людини та дискримінація примушують людей покидати свої країни.

3. Екологічні проблеми. Зміни клімату та природні катаклізми є вагомими причинами для примусової міграції населення з уражених регіонів.

Проблема нелегальної міграції впливає на суспільства країн як походження, так і призначення, викликаючи різноманітні соціальні та економічні наслідки. З одного боку, нелегальні мігранти часто займають низькооплачувані робочі місця, що може сприяти економічному зростанню, проте їх присутність може викликати низку проблем:

- Збільшення тіньової економіки та нелегальної зайнятості.
- Зростання соціальної напруженості та культурного розділення.
- Погіршення умов праці та експлуатація робочої сили.
- Підвищення навантаження на державні служби, зокрема охорону

здоров'я та соціальну допомогу.

Для країн походження, нелегальна міграція часто супроводжується відтоком робочої сили, що, з одного боку, знижує навантаження на ринок праці, але з іншого – може спричинити дефіцит кваліфікованих кадрів, сповільнюючи економічне зростання. Грошові перекази, які надсилаються мігрантами додому, є суттєвим джерелом доходів, що може створювати економічну залежність від зовнішніх ресурсів.

Для країн прийому, нелегальні мігранти часто займають некваліфіковані робочі місця, які не користуються попитом серед місцевого населення, що іноді позитивно впливає на розвиток певних галузей. Однак, така ситуація може сприяти зниженню заробітних плат і загостренню конкуренції на ринку праці.

У країнах походження масовий відтік молоді призводить до старіння населення та зростання соціальних витрат. Крім того, розрив сімейних зв'язків через міграцію може спричиняти психологічний стрес у родинах мігрантів. У країнах прийому велика кількість нелегальних мігрантів може викликати соціальну напруженість, особливо через культурні відмінності та зростання конкуренції за обмежені ресурси. В деяких випадках це може призводити до утворення гетто, що погіршує соціальну інтеграцію.

Нелегальна міграція пов'язана з ризиками втягнення людей у злочинну діяльність, таку як контрабанда, експлуатація праці або торгівля людьми. У країнах походження мігранти можуть стати жертвами злочинних угруповань, тоді як країни прийому стикаються із зростанням рівня злочинності.

Для країн прийому наявність нелегальних мігрантів, які перетинають кордони без належних документів, створює виклики для національної безпеки. Це може стосуватися поширення радикальних ідей, незаконного обігу зброї та навіть тероризму. Нелегальна міграція сприяє культурному обміну та збагаченню суспільств. Однак, без належної інтеграції, культурні відмінності можуть призводити до конфліктів, поширення ксенофобії та націоналізму (табл. 3.1).

**Наслідки нелегальної міграції для країни походження та країни
прийому***

Тип наслідків	Країни походження	Країни прийому
Економічні	Відтік робочої сили, залежність від переказів	Демпінг заробітних плат, конкуренція на ринку праці
Соціальні	Старіння населення, розрив сімейних зв'язків	Соціальна напруженість, утворення гетто
Кримінальні	Злочинні угруповання, експлуатація	Зростання рівня злочинності
Безпекові	Немає безпосередніх наслідків	Загрози національній безпеці
Культурні	Втрата робочої сили з культурними знаннями	Культурні конфлікти, зростання ксенофобії

*Складено автором

За оцінками МОМ, кількість нелегальних мігрантів у світі становить близько 50 мільйонів осіб, що складає приблизно 15-20% від загальної кількості міжнародних мігрантів. Основні країни-реципієнти нелегальних мігрантів – це Сполучені Штати Америки, держави Європейського Союзу, Росія та країни Перської затоки. Проаналізуємо регіональні особливості нелегальної міграції.

У 2023 році, за попередніми оцінками Frontex [37], кількість незаконних перетинів зовнішніх кордонів Європейського Союзу досягла приблизно 380 000 випадків. Це відображає тенденцію до збільшення міграційних потоків через Середземноморський регіон та демонструє найвищий показник з 2016 року. Порівняно з 2022 роком спостерігається зростання на 17%, що підкреслює сталий характер збільшення кількості випадків незаконного перетину кордонів протягом останніх трьох років. Основним міграційним маршрутом залишається Центрально-Середземноморський напрямок, на який припадало 41% від загальної кількості незаконних перетинів у 2023 році. Далі йдуть маршрути через Західні Балкани (26%) та Східне Середземномор'я (16%) (рис. 3.1).

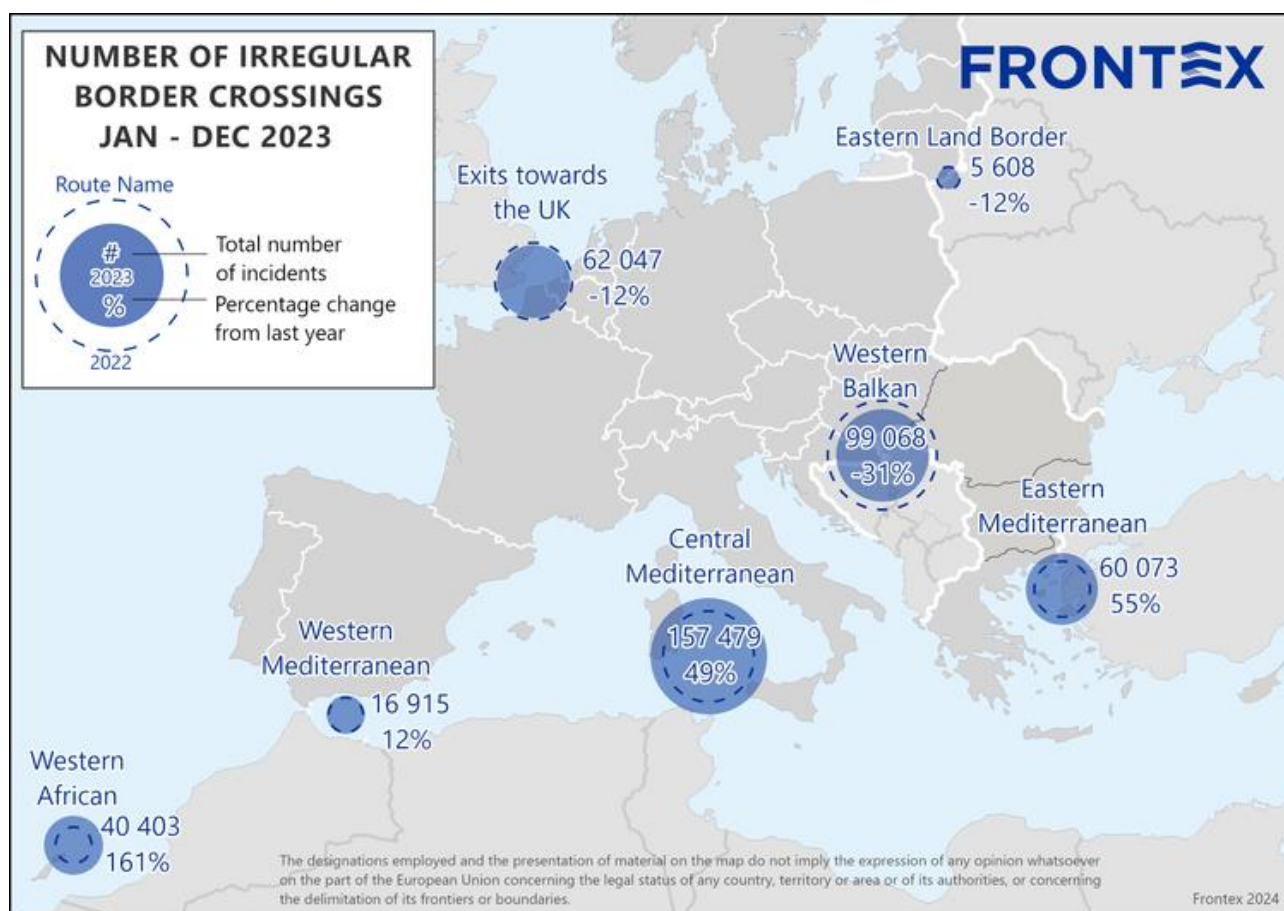

Рис. 3.1. Міграційні маршрути незаконних перетинів зовнішніх кордонів ЄС [37]

Структура міграційних шляхів несанкціонованого перетину зовнішніх кордонів ЄС за країнами подана на рис. За 2023 рік найбільша кількість випадків незаконного перетину кордону була зафіксована серед мігрантів із Сирії, які становили понад 100 000 осіб. Високі показники також були зафіксовані серед громадян Гвінеї та Афганістану, які, разом із сирійцями, становили понад третину усіх випадків (рис. 3.2).

На центральньо-середземноморському маршруті кількість спроб нелегальних перетинів збільшилася на 50% у порівнянні з 2022 роком, досягнувши приблизно 158 000 випадків. Східно-середземноморський маршрут продемонстрував стійке зростання після спаду, спричиненого пандемією, із приблизно 60 000 випадків нелегального перетину.

Західноафриканський напрямок також зафіксував рекордний рівень — понад 40 000 інцидентів за рік. Основними національностями, що домінували

серед нелегальних мігрантів, були сирійці, гвінейці та афганці, які разом склали 37% від загальної кількості. Примітним стало також зростання кількості мігрантів з країн Західної Африки, які зараз складають близько 47% усіх виявлених випадків.

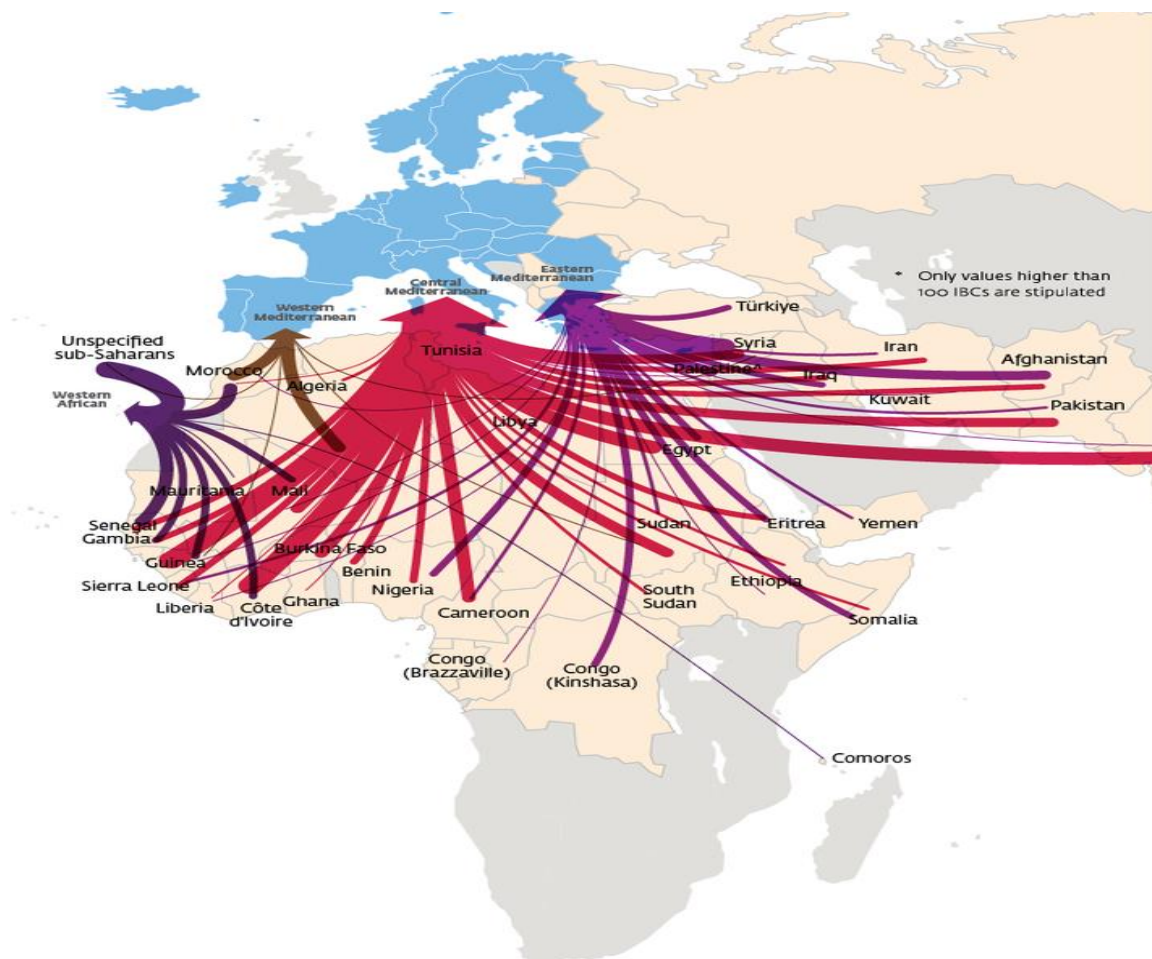

Рис. 3.2. Структура міграційних шляхів несанкціонованого перетину зовнішніх кордонів ЄС за країнами [44]

Що стосується демографічних змін, кількість неповнолітніх без супроводу зросла на 28%, перевищивши 20 000 осіб у 2023 році. Щодо Ла-Маншу, то кількість спроб перетину становила понад 62 000, що на 12% менше, ніж у 2022 році. Відповідно до статистики, 10% усіх незаконних перетинів кордону у 2023 році були здійснені жінками, і ще 10% – дітьми.

Ці цифри свідчать про нові виклики, які постають перед ЄС в управлінні зовнішніми кордонами (табл. 3.2). Frontex налічує 2500 офіцерів прикордонної служби та інших працівників, які беруть участь у спільних операціях на кордонах

Європи. Їх завдання полягає в наданні підтримки країнам-членам ЄС та третім країнам у управлінні міграційними потоками та запобіганні транскордонним злочинам, таким як контрабанда мігрантів, торгівля людьми та тероризм.

Таблиця 3.2

Характеристики маршрутів незаконного перетину кордону на зовнішніх кордонах ЄС у 2023 році [37]

Маршрут	Грудень 2023	2023 р.	2023/2022	Країна походження (2023)
Центральне Середземномор'я	4742	157 479	+49%	Гвінея, Туніс, Кот-д'Івуар
Західні Балкани	1091	99 068	-31%	Сирія, Туреччина, Афганістан
Східне Середземномор'я	6290	60 073	+55%	Сирія, Афганістан, Палестина
Західна Африка	4973	40 403	+161%	Сенегал, Марокко, Малі
Західне Середземномор'я	1818	16 915	+12%	Марокко, Алжир, Сирія
Східний сухо- <u>путний</u> кордон	94	5608	-12%	Україна, Афганістан, Сирія
Кордон Великобританії	3308	62 047	-12%	Афганістан, Ірак, Сирія

У 2022 році кількість спроб нелегального перетину південного кордону США досягла понад 2 мільйони. Основними країнами походження мігрантів є Мексика, Гватемала, Гондурас та Венесуела. Ця тенденція значною мірою пов'язана з економічною нестабільністю та політичною кризою в багатьох країнах Латинської Америки.

Значна частка нелегальних мігрантів зосереджена в країнах Перської затоки. Більшість цих мігрантів прибувають з Індії, Пакистану, Бангладеш та Філіппін, де високий рівень безробіття та обмежені економічні можливості змушують людей шукати роботу за кордоном, навіть нелегально.

Пандемія COVID-19 значно вплинула на масштаби нелегальної міграції.

Обмеження на пересування, введені у більшості країн, тимчасово знизили кількість нелегальних перетинів кордонів. Однак, водночас, це посилило залежність мігрантів від злочинних угруповань, які організовують незаконні маршрути.

Для ефективного протистояння нелегальній міграції важливо реалізовувати комплексні заходи, які враховують різні аспекти проблеми. Основні механізми включають:

1. Підсилення прикордонного контролю та використання сучасних технологій. Забезпечення належного моніторингу кордонів із використанням технічних засобів, таких як дрони, системи розпізнавання обличчя, допомагає вчасно виявляти спроби нелегального перетину кордонів.

2. Розширення міжнародної співпраці. Координація зусиль між державами в обміні інформацією, боротьбі з організованою злочинністю та створенні умов для повернення нелегальних мігрантів сприяє посиленню контролю за міграційними потоками.

3. Зміцнення національного законодавства та міграційної політики. Законодавчі ініціативи, спрямовані на чітке визначення умов прийому та перебування іноземців, а також суворі покарання за порушення імміграційних правил, є ключовим елементом протидії.

4. Економічний розвиток та соціальні програми у країнах походження. Підтримка економічного розвитку та покращення соціальних умов у країнах, з яких походять мігранти, може суттєво зменшити потік нелегальних мігрантів.

5. Інформаційна робота та просвіта. Проведення інформаційних кампаній для населення, яке потенційно може стати мігрантами, дозволяє підвищити обізнаність про ризики та наслідки нелегальної міграції.

Управління нелегальною міграцією є однією з ключових задач сучасних держав, яка вимагає скоординованих зусиль та міждисциплінарного підходу. Основні напрямки міжнародної співпраці наведено на рис. 3.3. Запропоновані підходи допомагають знизити ризики та оперативно реагувати на загрози.

Рис. 3.3. Основні напрями міжнародної співпраці в протидії нелегальній міграції*

*Складено автором

Ефективна протидія можлива лише за умови застосування різних заходів, що охоплюють правові, соціальні та економічні аспекти проблеми. Комплексний підхід сприяє зменшенню ризиків, пов'язаних з нелегальною міграцією, та забезпечує захист національних інтересів і безпеки.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі вирішено актуальне наукове завдання – обґрунтування теоретичних положень міграційних процесів та розробка практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення в контексті геоекономічних трансформацій. Результати дослідження дали змогу зроби наступні висновки.

В умовах постійної динаміки глобального економічного середовища проблеми міжнародної міграції стають дедалі актуальнішими. Це пояснюється тим, що переміщення людських ресурсів має значний вплив на соціально-економічний розвиток країн, екологічний стан територій та політичну стабільність. Міграційні процеси здатні формувати нові соціально-економічні реалії як у країнах-реципієнтах, так і в країнах-донорах, що робить цей феномен важливим об'єктом досліджень і регулювання.

Аналіз існуючих теорій міжнародної міграції демонструє різні підходи до визначення ключових факторів, що впливають на рішення індивідів щодо міграції. Зокрема, економічні теорії припускають раціональну поведінку мігрантів, що обмежує їхню здатність враховувати інші, неекономічні фактори, як-от соціальні мотиви або вплив політичних умов. Основний акцент, зазвичай, робиться на чинниках попиту і пропозиції на робочу силу та різниці в доходах між країнами. Однак, такий підхід може не враховувати складність людських мотивів і регуляторних умов. Домінування неокласичного підходу пояснюється його методологічною зручністю, проте є необхідність врахування більш багатогранних та інституційних аспектів. З метою кращого розуміння міграційних процесів та для врахування складності їх структури, класифікація міжнародної міграції та термінологічний апарат були уточнені.

Міграційна політика країн, які приймають мігрантів, має бути орієнтована на ефективне забезпечення їх інтеграції у соціально-економічну структуру суспільства. Основний акцент такої політики полягає в створенні умов, що сприяють асиміляції та культурній адаптації, оскільки ці процеси є ключовими для зниження соціальної напруги та забезпечення гармонійного розвитку суспільства. Асиміляція та культурна адаптація відіграють важливу роль у

формуванні соціальної згуртованості. Це передбачає не лише поступове засвоєння мігрантами мовних, соціальних і культурних норм приймаючого суспільства, а й забезпечення взаємного обміну культурними цінностями. Програми адаптації сприяють соціальному включенню мігрантів і формуванню позитивного соціального капіталу.

Успіх міграційної політики приймаючих країн залежить від здатності забезпечити баланс між збереженням культурної самобутності мігрантів та їхнім соціально-економічним включенням, що сприяє соціальній стабільності та економічному розвитку. На сьогодні міжнародна міграція являє собою складний, багатовимірний та динамічний процес, що чинить вагомий вплив на соціально-економічний розвиток країн. Більшість держав світу виконують одночасно функції країн походження, призначення та транзиту мігрантів, стикаючись із специфічними викликами та можливостями, які виникають унаслідок глобалізації міграційних потоків. У цьому контексті особливого значення набуває формування сучасної збалансованої міграційної політики, яка є стратегічним інструментом забезпечення економічної безпеки та сприяння сталому розвитку як на національному, так і на міжнародному рівнях. Ефективна міграційна політика повинна інтегрувати потреби національного ринку праці, враховувати демографічні цілі та адаптуватися до специфічних викликів, породжених міграційними процесами. Ключовим елементом політики має стати розробка аналітичних інструментів для оцінки впливу економічних чинників, таких як рівень безробіття, стандарти життя та доходи населення; політичних аспектів, зокрема рівня безпеки та політичної стабільності; а також соціально-культурних характеристик, включаючи релігійні та культурні особливості. Інституційні механізми повинні бути побудовані таким чином, щоб забезпечувати координацію політики на національному, регіональному та міжнародному рівнях, з врахуванням особливостей національних нормативно-правових рамок.

З огляду на це, регулювання міграційних потоків державами має бути орієнтованим на подолання асиметрії міграційних процесів та максимізацію

позитивних ефектів для економіки та суспільства. В умовах посилення глобалізаційних процесів особливого значення набуває проблема масової міграції з країн, які зазнають впливу етнічних конфліктів або інших локальних криз, що створює додаткові виклики для економічної та соціальної системи держав, які приймають мігрантів. Міжнародні організації здійснюють систематичну підтримку країн у розробці та реалізації соціальних політик, спрямованих на впровадження інноваційних технологічних рішень, зниження рівня безробіття та боротьбу з бідністю. Такий підхід є ключовим для досягнення цілей сталого розвитку та забезпечення соціально-економічної стабільності в умовах геоекономічних трансформацій. .

Проблема міграції в Україні набула комплексного характеру через тривалі військові дії, економічну нестабільність та значні демографічні зміни. Масова трудова міграція, що триває вже багато років, спричиняє відтік кваліфікованих фахівців, що негативно впливає на економічний розвиток та поглиблює демографічні виклики. Крім того, внутрішня міграція унаслідок війни створює додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру країни, що потребує нових підходів до соціальної підтримки та інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Відсутність комплексної системи інтеграції іноземних мігрантів ускладнює їх соціальну адаптацію та обмежує можливості повноцінної участі у суспільному житті України. Вирішення сучасних міграційних викликів вимагає стратегічного підходу та ефективних реформ. Важливими напрямками є запровадження економічних стимулів для повернення трудових мігрантів, реформування соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, а також розробка програм для інтеграції іноземних мігрантів. Ключовим аспектом політики має стати відновлення довіри до державних інституцій та розвиток міждержавного співробітництва у сфері боротьби з нелегальною міграцією. Комплексний підхід до вирішення міграційних проблем дозволить забезпечити стабільність та сталий розвиток України в умовах сучасних викликів.

Нелегальна міграція є складним викликом для сучасних суспільств, який охоплює широкий спектр економічних, соціальних та безпекових аспектів. Її

масштаби та наслідки змінюються залежно від регіону та політичного контексту, але спільним є те, що вона породжує серйозні загрози національній безпеці, економічній стабільності та соціальній згуртованості. У цьому контексті ключовою залишається роль міжнародної співпраці, адже жодна країна не може самотійно впоратися з цією проблемою. Міжнародна співпраця у протидії нелегальній міграції повинна бути орієнтована на побудову стійких механізмів обміну інформацією та координації між державами. Це передбачає створення міжнародних правових рамок, що регулюють питання міграційних потоків та забезпечують належний рівень захисту прав людини. Важливим аспектом також є спільна боротьба з організованою злочинністю, яка займається торгівлею людьми та нелегальним перевезенням мігрантів. Однак міжнародна співпраця повинна виходити за рамки лише безпекових заходів. Вона має також сприяти розвитку соціальної інтеграції, надавати підтримку програмам легальної міграції та сприяти підвищенню обізнаності про ризики нелегальної міграції серед потенційних мігрантів. Таким чином, акцент варто робити не лише на протидію, але й на запобігання нелегальній міграції через підвищення соціально-економічного рівня життя в країнах походження мігрантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранецька О. В. Характеристика позитивних і деструктивних впливів міграційних процесів на безпековий простір України та наслідки міграції. *ΛΟΓΟΣ. ONLINE*. 2020. № 15. URL : <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.11.html>.
2. Беседа Д. Міграційна криза в ЄС та її вплив на безпекову ситуацію в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 12. С. 299–303.
3. Васильців Т. Г., Мульська О. П. Детермінанти актуалізації державного регулювання розвитку національної економіки в умовах посилення міграційних ризиків. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 6, т. 2. С. 301–306.
4. Васильців Т. Г., Мульська О. П. Економічний механізм регулювання міграції бізнесу та інтелектуальної власності. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. № 1, Т. 6. С. 235–244.
5. Васильців Т. Г., Мульська О. П. Напрями та інструменти економічного механізму державного регулювання міграційних процесів в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 2 (82). С. 23–29.
6. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну – дослідження Громадянської мережі ОПОРА. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherez-viinu-doslidzhennia-gromadianskoyi-merezhi-opora-24791>.
7. Весельська Л. А. Поняття міграція та міграційний процес у сучасних наукових концепціях. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2018. Т. 29 (68)/ № 1. С. 8–12.
8. Вінокуров Я. Мільйони українців втратили роботу через війну. Звідки вони беруть гроші на життя? 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/8/694732/>
9. Гавловська Н. І., Рудніченко Є. М., Ядуха С. Й. Дослідження міграційних процесів в Україні: стан і тенденції. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 4, т. 2. С. 192–197.

10. Герасименко А. Геоекономічні трансформації у XXI ст.: діалектика динаміки та сталості. *Scientia fructuosa*. 2020. 132, 4. С. 5–19. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/569>.
11. Гусаров К. Світовий досвід боротьби з нелегальною міграцією. 2017. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/5031/1/%D0%93%D1%83%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%86%D0%94%D0%A3%D0%A6%D0%97.pdf>.
12. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_307#Text.
13. Івахнюк І. В. Міжнародна міграція як ресурс розвитку. *Століття глобалізації*. 2011. № 1. С. 67–79.
14. Ковальов Д. В. Вплив міграційних процесів на економіку Херсонської області. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: <http://www.econom.nayka.com.ua/?op=1&z=8982>.
15. Кортукова Т. Співробітництво ЄС з третіми країнами у сфері спільної імміграційної політики. *Часопис Київського університету права НАН України*. 2017. № 2. С. 287–292.
6. Кортукова Т. Вплив практики Суду ЄС на формування спільної імміграційної політики. *Судова апеляція*. 2018. № 4. С. 100–111.
7. Кортукова Т. Нові форми співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами у сфері спільної імміграційної політики. *Європейські перспективи*. 2018. № 3. С. 171–176.
8. Кортукова Т. Правовий механізм співробітництва України з Європейським Союзом в імміграційній сфері. *Часопис Київського університету права НАН України*. 2017. № 4. С. 277–282.
16. Костенко В. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 106–114.
17. Кривицька О. Міграційні процеси в Україні: конфлікт ідентифікацій та

ризика «відторгнення». *Політичний менеджмент*. 2013. № 1-2. С. 79-89. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2013_1-2_12.

18. Курунова Ю. О. Сучасна міграція як форма і чинник розвитку міжнародних економічних відносин в мовах глобальних трансформацій. *Економіка і управління в умовах глобальних трансформацій: кол. монографія / О. В. Горняк та ін.; за заг. ред. О. В. Горняк*. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2013. С. 335–348.

19. Лібанова Е. М. Зовнішня трудова міграція українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2 (33). С. 11–26.

20. Лібанова Е. М. Про основні положення Національної доповіді «Українське суспільство: міграційний вимір» (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 19 грудня 2018 р.). *Вісник НАН України*. 2019. № 2. С. 36–43.

21. Малик І. Міграційні виклики для країн ЄС у 2022 році крізь призму міграційних прогнозів. *Видавничий дім «Baltija Publishing»*. 2022. С. 179–191. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/247/6962/14486-1?inline=1>.

22. Малиновська О. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України. Київ: НІСД, 2014. 48 с.

23. Малиновська О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.

24. Мосора Л. С., Федорищак Х. І., Коцеловська Н. Б. Міграційні процеси в глобалізованому суспільстві та роль державної міграційної політики у їх регулюванні. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2022. №6. URL : <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-02-01>.

25. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня

2017 р. № 482-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>.

26. Ровенчак О. 2006. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2006_2_13,

27. Романюк Т. М. Регулювання міждержавних міграцій України в контексті європейської інтеграції. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. 2014. Випуск Х. URL: file:///C:/Users/dell/Downloads/Vpu_Ekon_2014_10_35.pdf.

28. Сімахова А. О., Церковний І. О. Міграційні процеси в Україні в умовах війни: соціальний аспект. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4 (102). С. 60-64.

29. Слав'юк Н., Ташлюк А. Тенденції та наслідки міграції з України. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2022. №7(1). DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2022.7.1.94-100>.

30. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання. 2022. URL: <http://surl.li/hoxow>.

31. Черненко Н.І. Економічний та демографічний вплив трудової міграції на потенціал країни. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2021. № (10). С. 109–116. DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.10.15>.

32. Шапоренко О. І. Державна міграційна політика: шляхи регулювання та принципи. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Том 2. С. 252-257.

33. Шиманська К. В. Грошові перекази мігрантів: структурний аналіз місця у платіжному балансі країни. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Випуск 4 (10). С. 31–36.

34. Шиманська К.В. Соціо-економічний вплив міжнародної міграції на показники людського розвитку та бідності у світі. *Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць*. 2017. Випуск 4 (60). С. 21–27.

35. Castles S. Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology*. 2003. Т. 37. №. 1. С. 13-34.

36. Cvetićanin Neven V., Maksimović Marijana T. Geopolitika kao starija sestra geoeconomije i transformacija svetskog sistema u 21 veku. 2023. Vol. LVII. no. 2. URL: <https://www.aseestant.ceon.rs/index.php/socpreg/article/view/43563>.

37. European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX). URL: <https://www.frontex.europa.eu/>

38. Forced migration and war in Ukraine. URL: <https://cedos.org.ua/en/researches/forced-migration-and-war-in-ukraine-march-24-june-10-2022/>.

39. Gini Coefficient. World Bank. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/economic-inequality-gini-index>

40. Immigrate through Express Entry. URL: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/express-entry.html>

41. International Migration Policies Government Views and Priorities. 2013. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/Report%20PDFs/z_International%20Migration%20Policies%20Full%20Report.pdf.

42. International Organization for Migration (IOM). DTM Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 4. 2022. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-4-29-april-3-may-2022?close=true>.

43. Migration and Development Brief. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/11/30/remittances-grow-5-percent-2022>.

44. Migratory Routes. URL: <https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/migratory-routes/>

45. Nagel C.R., Boyl P. Migration. International Encyclopedia of Human Geography, second Edition. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/344900828_MIGRATION_pre-proof_manuscript.

46. Stalker P. Workers without frontiers: the impact of globalization on intern.migration. Geneva: Intern. Labour Office, 2000. 163 p.

47. The Human Development Index and related indices: what they are and what we can learn from them. URL : <https://ourworldindata.org/human-development-index>

48. World Development Report 2023. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstreams/18158725-499e-4600-814c-0d0c956aa2a1/download>.

49. Хемій Ю., Двійний М. Сучасні тенденції міжнародної міграції та виклики міграції робочої сили. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Синергія науки та освіти в сучасному світі», 12 листопада 2024 р., м. Житомир. 2024. 126 с.

50. Хемій Ю., Двійний М. Виклики нелегальній міграції в умовах глобальних трансформацій. Збірник тез XIV Національної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти та перспективні напрямки розвитку науки і бізнесу», 14 листопада 2024 р., м. Тернопіль. 2024. 130 с.

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин ім. Б.Д. Гаврилишина
Кафедра міжнародних відносин та дипломатії

ХЕМІЙ Юлія Андріївна

Міграційні процеси в умовах сучасних геоекономічних трансформацій

спеціальність: 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії
освітньо-професійна програма – Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії

Кваліфікаційна робота за ступенем вищої освіти «магістр»

Частина 2

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні терміни, що характеризують міграційні процеси *

Термін□	Визначення□	Джерело□
Міжнародна міграція□	Переміщення людей між державами з метою проживання, працевлаштування, навчання чи інших причин на постійній або тимчасовій основі.□	ООН, ІОМ□
Еміграція□	Процес виїзду з країни з метою проживання в іншій країні на постійній основі.□	ООН, ІОМ□
Імміграція□	В'їзд до країни з метою проживання або працевлаштування на постійній або тимчасовій основі.□	ООН, ІОМ□
Трудова міграція□	Переміщення людей з метою працевлаштування в іншій країні. Включає як легальні, так і нелегальні форми працевлаштування.□	Міжнародна організація праці (ILO)□
Мігрант□	Будь-яка особа, яка переміщується через міжнародні кордони або в межах своєї країни з будь-яких причин, включаючи економічні, соціальні та політичні фактори.□	ООН, ІОМ□
Біженець□	Особа, яка перетинає міжнародний кордон, рятуючись від переслідування, конфлікту чи насильства, та має особливий правовий статус відповідно до міжнародного права.□	УВКБ ООН (UNHCR)□
Внутрішня міграція□	Переміщення людей у межах однієї країни, часто з сільських районів до міст у пошуках кращих економічних можливостей або з інших соціально-економічних причин.□	Світовий банк (World Bank), ІОМ□
Нелегальна міграція□	Переміщення осіб через міжнародні кордони без відповідних дозволів або в порушення імміграційного законодавства країни призначення.□	Міжнародна організація міграції (IOM), ООН□
Міграційний потік□	Кількість мігрантів, які переміщуються до або з країни протягом визначеного періоду часу, включаючи всі категорії мігрантів (економічні, політичні, біженці тощо).□	ІОМ, ООН□
Репатріація□	Повернення осіб, які перебували в іншій країні, до країни їхнього походження чи громадянства.□	ІОМ, ООН□
Діаспора□	Група людей, які проживають за межами країни походження, але зберігають етнічні, культурні чи історичні зв'язки зі своєю країною.□	ООН, ІОМ□

*Складено автором

Додаток Б

Соціокультурні ефекти міжнародної міграції*

Категорія	Позитивні ефекти	Негативні ефекти
Культурне збагачення	Збагачення культури приймаючих країн через інтеграцію нових традицій, кухні, мистецтва та звичаїв.	Зіткнення культур і поява культурних конфліктів через відмінності у традиціях, релігії, соціальних нормах.
Міжкультурний діалог	Підвищення рівня толерантності, взаєморозуміння і формування полікультурного суспільства.	Збільшення упереджень, расизму та ксенофобії, які можуть провокувати соціальну напруженість.
Соціальна інтеграція	Розширення соціальних мереж та взаємодії між різними етнічними групами.	Ризик соціальної ізоляції або маргіналізації мігрантів, що може призвести до формування замкнених громад.
Мовна адаптація	Збільшення багатомовності населення, що розширює можливості комунікації.	Труднощі з мовною адаптацією можуть перешкоджати доступу до соціальних та освітніх послуг.
Зміни на ринку праці	Залучення нових кадрів і підвищення конкуренції, що сприяє економічному розвитку.	Конкуренція за робочі місця може призводити до напруження між місцевим населенням і мігрантами.
Демографічний вплив	Омолодження населення в країнах з високим рівнем старіння завдяки мігрантам молодого віку.	Нерівномірний розподіл населення за віком і регіонами, що може створювати дисбаланс у соціальних послугах.
Освіта та професійний розвиток	Поширення знань і навичок, набуття нового досвіду мігрантами, що сприяє інноваційному розвитку.	Проблеми з визнанням іноземних дипломів і кваліфікацій, що може обмежувати професійні можливості мігрантів.
Соціальні трансформації	Зміцнення зв'язків між країнами через міграційні потоки, що сприяє формуванню глобальних спільнот.	Розпад родин і соціальна дезінтеграція через тривале роз'єднання мігрантів із сім'ями.

*Складено автором